

ӨТЕЖАН НҰРҒАЛИЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ МАРТИН ХАЙДЕГЕРДІҢ СӨЗ ХАҚЫНДАҒЫ ОЙ-ТОЛҒАУЛАРЫ

¹Құранбек Әсет Абайұлы, ²Оразхан Тайыржан

¹akuranbek@gmail.com, ²taiyrzhan@list.ru

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

²Қазақстан-Ресей медициналық университеті

(Алматы, Қазақстан)

¹Kuranbek Asset, ²Orazkhan Tairzhan

¹akuranbek@gmail.com, ²taiyrzhan@list.ru

¹Al-Farabi Kazakh National University

²Kazakh-Russian Medical University

(Almaty, Kazakhstan)

Аңдатпа. Мақалада қазақтың көрнекті ақыны Өтежан Нұрғалиев шығармашылығы мен неміс философы Мартин Хайдеггердің сөз хақындағы «Поэзия һәм шайырлар жайында» Гелдерлин. Рилке. Тракл» еңбегіндегі сөз күдіреті мен поэзия болмысы туралы идеялары отандық ғылым мен әлемдік философиядағы теориялық және методологиялық зерттеулер негізінде сарапталып, тілдің пайда болуының алғышарты әрі болмыс бастауының да негізі поэтика болып табылатындығының мәні бағамдалады. Ақын өлеңдері мен ой-толғауларындағы қоғамның рухани болмысы мен әлеуметтік шындыққа қатысты символдар мен поэтикалық образдардың астарлы мәні байыпталып, олардың заманауи қоғам мен қазіргі күннің шындығын түсінудегі маңызы айқындалады. Өтежан Нұрғалиев «Афина мектебі» өлеңдер жинағында әлемдік философия мен антик дәуірінің даналығын қазақ оқырмандарына өзінің ұлттық болмысына жақын поэзия тілінде жаңа қырынан ашып берген еді. Бұл тәсілді ақын әлемдік философия мен әдебиет, сол уақытта жарық көрген Шығыс мәдениеті, ұлттық руханият, түркілік дәстүр, халық даналығына ерекше ден қою арқылы меңгерген болатын.

Түйін сөздер: болмыс, таным, мифологиялық ойлау, мифологиялық дүниетаным, уақыт, кеңістік, тіл, поэзия, метафора, символ.

Кіріспе

Өтежан Нұрғалиев өзінің ешкімге ұқсамайтын мінезі, қоғам, әдебиет туралы, кешегі кеңестік дәуір болсын, кейінгі еліміз егемендік алған уақыттардың өзінде өмірдегі сан алуандылық жоғалып, орнын біркелкілік басқан, осыларға сәйкес қоғам болмысындағы да бәрінің бірдей тұрып, бірдей жүретін, бірдей ойлап, бірдей өмір сүруге дағдыланған, өмір тек ақ пен қара түстен ғана тұратындай көрінетін сүреңсіз уақыттарда басқа елге үйлеспейтін тәрізді болып көрінетінді үйлеседі деп біліп, қызылды-жасылды киініп жүретін, кейде иығына Диогеннің

шапаны сияқты көне плащын іліп, қолына әдейі жаман сөмке ұстап көшеге шығатын, байлықтан кітап жинаған, ешкімге ұқсамайтын ойлары, адам, қоғам, заман жайында өткір сыни пікірлері, өз ұстанымына берік, ісіне адал, шындық жағында боламын деп жүріп өмірінде де көп қиындық көрген, тағдыры да аямай сынға алып отырған ақын ретінде ел есінде. Ақын мұрасы, қазірше дейік, оның лирикалық өлеңдері мен балладалары, «Афина мектебіндегі» философиясымен бірге, ақынның әр жылдары баспасөзге берген сұхбаттары, Қазақстан ұлттық телеарнасында еңбек еткен жылдары эфирге шыққан Шығыс шайырлары мен грек философиясына арналған «Даналық әліппесі», сондай-ақ әдебиет мәселелерін талқылаған «Желтоқсан көшелері» атты әдеби-танымдық, сыр-сұхбат телехабарларын дайындау, жүргізу барысындағы әлемдік философия мен әдебиетке қатысты хатқа түсіп, таспаға басылған ойтолғауларынан тұрады. Сонымен қатар, Ұлттық телеарна ұжымының әр жылдары «Мұрагер», «Орда» шығармашылық бірлестіктері түсірген бірқатар телехабарлар да қаламгердің өмірі мен шығармашылығына арналған.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеудің мақсаты мен міндеттерін жүзеге асыруда антика дәуірі мен ортағасырлардағы философиялық дәстүрлерден бастау алған көркем шығармашылықтың дүниетанымдық болмысын зерделеудің теориясы мен әдіснамасы бағдарға алынып, Өтежан Нұрғалиев пен Мартин Хайдеггердің сөз өнері мен қоғамның рухани болмысына қатысты пайымдауларының мәнін түсінуде, әсіресе мәтіннің семиотикалық мән-мазмұнын бағамдауға мүмкіндік беретін герменевтикалық тәсілге сүйендік. Сонымен қатар, зерттеуде салыстырмалы-компаративистикалық, логикалық пен тарихилықтың бірлігі, абстрактіліктен нақтылыққа өрлеу, мифсіздендіру, сондай-ақ анализ, синтез, индукция, дедукция, салыстырмалы-тарихи методология, құрылымдық-функционалдық талдау әдістері мен принциптері де басшылыққа алынды.

Қоғамның рухани болмысы мен әлеуметтік шындықты бейнелейтін символдар және поэтикалық образдар

Өтежан Нұрғалиев «Афина мектебі» жыр жинағында лирикада жеткен жетістіктері мен балладада бағындырған биігімен тоқтамай, өзін, өмірді, әлеуметтік өзгерістердің мәнін түсінуге, заманауи мәдениет, қоғам дамуының жағдайын жаңаша бағамдауға қадам жасайды. Ол көнедегі мифтік сюжеттерді бүгінгі күнмен шебер жымдастыра отырып, ерте дәуірдегі адамдарды бүгінгі заманның кейіпкерлерімен теңестіріп, кеңістік пен уақыт өлшемдерінің арасындағы шектерді алып, олардың мифтік ойлаудағыдай бір-біріне еркін өтпелілігін шеберлікпен бейнелей білген.

Мұның мәнісіне келсек, философ Берік Аташ «Бейболмыс философиясы» атты монографиясында, философия тарихындағы Бейболмыс мәселесін зерделей келіп, болмыс мәні, бар мен жоқ, болу мен болмау, немесе болу мен солай көріну т.б. қатысты бейболмыс жайын жан-жақты талдап, оны «Мифтік Бейболмыс-

тық логика жүйесі» деп тұжырымдайды. Бейболмыс мәселесін қарастыруды тарихи-салыстырмалы талдаулар негізінде дүниеге көзқарастың, сондай-ақ философиялық ойлаудың бастапқы негізі ретінде танылатын – мифтік ойлау, мифтік дүниетанымды сараптаудан бастауды ұсынады. Мифтегі көркемдік-образдық танымның формальды логикаға бағына бермейтінін, ойдың көп жағдайда көркемдік тәсілмен айшықталып – образдар, аллегориялар, тұспалдар, символдарды қолдану арқылы шындықты танудың ғылыми емес парадигмасын басшылыққа алатынын айтып, оны түсінудің жолы ретінде, мифсіздендіру арқылы рационалдандыру тәсілін басшылыққа алуды ұсынады.

«Әфсаналардағы болмыс пен Бейболмыстың өзара еркін өтпелі, бір-біріне икемді ауыспалы (динамикалы), әрі жарасымдық (синкретизмдік) бірлікті құрайды. Мифтік оқиғаларда жиі кездесетін жеке болмыс түрлерінің кездейсоқ жоғалуы мен кенеттен пайда болу құбылыстары осының айғағы» [1] – дей келіп, оның мысалына кеңістік пен уақыттың қазіргі заманғы ғылымдағы түсінігі бойынша атқаратын функцияларын толық атқармай, яғни кеңістіктің физикалық денелердің орны болып табылатындығы мен уақыттың өткен-бүгін-болашақ жүйесінің хронологиялық сабақтастығының жойылатынын: «өткен – бүгінге және болашаққа; бүгін – өткенге және болашаққа; болашақ – бүгінге және өткенге» оңай айналып отыратынын айтып, «мифтік дәуірдегі: «ұшқыш кілем» сол кезеңдегі бүгіннің болашаққа өтуі болса, түрлі құбыжық типтестердің адамзат қоғамында өмір сүруі өткеннің бүгінге айналуы» – деп көрсетеді. Мифтік оқиғалардағы кеңістік пен уақыттың динамикалығы: олардың созылмалығы және сығылмалы болып келетінімен байланысты екенін түсіндіріп, «ұлттық дүниетанымның байырғы рухани көздеріне сүйенер болсақ, – дейді, – батырлар жырындағы «алты айшылық жолды алты күнде аттау» – кеңістіктің, «жыл санап емес, күн санап, сағат сайын ер жету» – феномендері уақыттың сығылуын, ертегілердегі «темір етігі теңгедей, темір таяғы тебен инедей болғанша жүру» – кеңістіктің, «қалыпты адамның 200-300 жыл өмір сүруі» – уақыттың созылуы болып табылады. Яғни, кеңістік пен уақыт динамикалық арқылы бірқалыпты, үздіксіз, объективті т.б. қасиеттерінен айырылып, кейде тіпті жоғалып отырады. Бұл – «универсум антиконтинуумданып кетеді» дегенге келіп саяды. Бұндай параметр мифтік сюжеттерде жиі кездесетін болғандықтан, оны мифтік Бейболмыстық логика жүйесі деп бағамдауымызға болады» деп тұжырымдайды [1, 16 б.].

Осы негізде алғанда Өтежан Нұрғалиевтің «Афина мектебі» жыр жинағының – «Өмір сүру өнері» бөліміндегі өлеңдерінен, ақын ұшатын адамға теңеген Құштай образы, соғыс уақытында үйлеріне жолаушылап келіп, өзінің «не еңбек нормасын орындамаған жалқау», «не қашқын», «не есірік» екенін ешкім ажыратып болмаған, бірақ камкөңіл жұртты жырымен сусындатып, түннің бір уағына дейін домбырамен ән салатын, кей күндері ашық аспан астында далаға қонатын, жатысының өзі Диогенді елестететін Қоныс бейнесі, сонымен қатар ақын:

Үстіндегі киімі де күрте шалбар... қамтиған,

Сұлулықты, дегдарлықты басқаларға шал қиган [2, 227 б.] –

деп суреттейтін, ақ таяғына әр өткен күнді бәкімен кертiп белгiлеп жүретiн, кейде сол таяғын амандаспай кеткендерге лақтырып та жiберетiн, жасы сексеннiң сенгiрiне шықса да жұмысшы қолы тапшы болғандықтан колхозда ет шабатын, мiнезi, iс-әрекеттерiмен киниктер сияқты жамандық, жасандылық атаулыға жаны қас, Бимағамбет қарияның образдары арқылы, заманында Антисфен мен Диоген сияқты киниктер қарсы тұрған, Платон сынаған, Кант, Ницше, Шәкәрім айтқан, болмыстағы өмiр бақи итжығыс түсiп келе жатқан жақсылық пен жамандықтың күресi, адами болмыстың перiште мен сайтани бастамадан тұратын қайшылықты табиғаты, осылармен қатысты киниктердегi адамның өзiн-өзi билеуi мен тежеу шектерi, шынайы еркiндiк, ар-ұждан бостандығы, терiс, жалған құндылықтар: байлық, лауазым, атақ т.б., осылардың қазiргi заманғы мәдениеттегi Жил Делез бен Жан Бодриар айнытпай суреттеген, Жак Деррида өзiнiң деконструкциясы арқылы ақылды болып көрiнген сандырақтарын сығып алып тастамақ болған, қазiргi заманауи мәдениет, қоғам дамуының жағдайында әбден асқынып, адамзат баласын азғындап, құрып кетудiң аз-ақ алдына, жаһандық мәселелермен бетпе-бет әкелген дәл бүгiнгi күннiң ащы шындығын көреміз.

Және осы үш кейiпкердiң өзiнiң символдық тұрғыдан алғанда, өзге үш нәрсенi бiлдiрiп тұрғанын да айта кеткен абзал. Семиотика бойынша белгi дегенiмiз өзiнен бөлек басқа бiр нәрсенi, затты, құбылысты бiлдiретiн және басқаларға жеткiзетiн құрылым. Символ оның күрделi түрi. Философиялық ұғымдар, категориялар, жалпы философияның өзi символдық сипатта. Әдебиет те сол. Нағыз әдебиет, сондай-ақ философияның да мiндетi, жазушы Асқар Сүлейменов пайымдағандай, «...Жазушының бiр мiндетi – ой-идеяны ашу емес, оны мұнартқа көмiп, мұнармен бүркеу» [3], астарлап айту, тұспалдап жеткiзу. Осыған орай, бiрiншi, ұшатын адамға теңейтiн Құштай, символдық негiзде алғанда, бiрiншiден, Ұлы Дала төсiн мекендеп, көшпендi өмiр салтын ұстанған, темiрдей әскери тәртiп, күштi жауынгерлiк дайындықтың арқасында, қу толағай бастанып, күн, түн демей жорытқан, ұлан-байтақ кеңiстiктердi бағындырып, ерлiктерi аңызға айналған ата-бабаларымыздың, «бұрынғы мәтiндердiң семантикасы, соңғы жазылған мәтiннiң мағынасының астынан сәуле шашып көрiнiп тұратыны» [4] сияқты, ерлiк iстерiн көз алдымызға елестетсе, екiншiден, философ Берiк Аташтың «ұшқыш кiлем» сол кездегi бүгiннiң болашаққа өтуi» деп көрсеткенiндей, Құштай образы арқылы, ақын өзi өмiр сүрген советтiк заманның дәстүрлi қоғамдағы сияқты уақыттың өзi созылып кететiндей көрiнетiн (70 жылдың өзi жетi ғасырға созылғандай, сол заман ешқашан өзгермейтiн, өтпейтiн сияқты болып көрiнгенi де шындық едi ғой) бiркелкiлiк үстемдiк құрып, еркiн ойлауға мүмкiндiк болмаған бiрқалыпты бұйығы, бұғаудағы тiршiлiгiнен жалығып, осының бәрi бiтiп, өзге бiр заман келер күн туар ма деп келешекке ұшып кеткiсi келген көңiл-күйiн де бiлдiредi. Екiншi, домбырашы, жыршы, шерлi жұрттың көңiлiн жұбатушы Қоныс бейнесi, өнерiн өмiрiне серiк етiп, өмiрiн өнерiмен мәңгi еткен атам қазақтың билiк алмасулар мен мәдениеттердiң өзара ұшырасу қиылысындағы ауыр халiн сезiндiредi. Ал Бимағамбет қария сол қазақтың тағдырына бойұсынса да, өзгерiстермен келiсе алмаған, оңаша тiрлiктi таңдап, жанына еңбектi ғана серiк, алданыш еткен жалғыздық күйiн бейнелейдi.

«Тіл – күллі игіліктің ішіндегі ең қатерлісі»

Ақын шығармашылығынан осы тұрғыдағы, яғни қоғамның рухани болмысы мен әлеуметтік шындыққа қатысты символдар мен поэтикалық образдарды көптеп кездестіруге болады. «Соғыстың соңғы жазы» балладалар жинағының түйінді қорытындысы әрі философиялық тұжырымы болған, жазушы Мәди Айымбетов «Поэтикалық автопортреттерін әрі-бергі кезеңдердегі ұлы ақындардың бәрі де өз шығармаларында жасап кеткен, бұл да Өтежанның тыңнан салып отырған ерекше жаңалығы емес, әйтсе де бұл шығармадағы автопортрет ақынның өмірден ірілікті – өзінің «мамонтын» іздеу жолындағы шыншыл, ақиқатшыл күресінің поэтикалық стихиясымен жазылған портрет» [5] – деп бағалаған «Мамонттарға баратын жол» атты поэмасы, ондағы іріліктің символы Мамонт образы да терең философиялық мәнге ие метафора.

Себебі, мамонт осыдан бес миллион жыл бұрын тіршілік етіп, кейін жойылып кеткен қазіргі пілден екі есе шығатын алып жануар. Сондай-ақ бұл идея неміс философы Мартин Хайдеггердің «Поэзия һәм шайырлар жайында» Гөлдерлин. Рилке. Тракл» атты Фридрих Гөлдерлин, Райнер Мария Рилке және Георг Тракл шығармаларының негізінде поэзия болмысын зерделеген еңбегіндегі әуел бастағы тілдің пайда болуы, ондағы поэзияның орны туралы идеяларымен үндес тұжырым.

Мартин Хайдеггер бұл еңбегінде поэзия болмысын зерделеу үшін Гомер мен Софокл немесе Вергилий мен Данте, я болмаса Шекспир мен Гетени емес, Фридрих Гөлдерлинді таңдайды. Және оған ақын шығармашылығынан поэзияның мәнін ұғынуға мүмкіндік береді деген, басты-басты бес пайымдауды алып, сол арқылы тіл мен поэзияның болмыстық мәніне талдау жасайды. Оған, бірінші, Гөлдерлиннің 1799 жылы анасына жазған хатында ақындық қабілет, өлең шығаруға қатысты, сөз өнерін «барлық кәсіптердің ішіндегі ең бейкүнәсі» деп жазғанын, екінші, поэзиямен тікелей қатысты тілге байланысты, оны «күллі игіліктің ішіндегі ең қатерлісі» атағанын, үшінші, адам баласының «тілді пайдалану арқылы өзара араласу барысында шүйіркелесіп, сөйлесуге үйренгенін», төртінші, «поэзияның сөздегі сөз арқылы дүниедегі тұрақты бар нәрсеге негіздемелік мән беріп, мағына үстейтін қасиет иеленетінін», бесінші, тілдің дүниедегі заттар мен құбылыстардың мәнін парықтап, Тәңір Иені тану, болмыста болу, поэтикалық тұрақтануды қамтамасыз ететінін (себебі, болмыс негізінің өзі поэтикалық) тезистер ретінде алады [6, 24 б.].

Енді осы тезистерге жеке-жеке тоқталсақ, Хайдеггер сөз өнері, өлең жазудың «барлық кәсіптердің ішіндегі ең бейкүнәсі» болатынын, өлең жазу бір қарағанда ең қарапайым ойын сияқты, ақынның өзімен-өзі болып, ойындағысын өзінің қиял әлемінде жасай алатын оның жеке шығармашылық әлемі екенін айтады. Ол сондай-ақ ешқандай әрекет те, шындыққа баса-көктеп кіру де емес, айту немесе ойын сөзбен өрнектеу ғана дейді. Бірақ бұл пайымдаудың сөз өнеріне қатысты нақты нені білдіретінін кесіп айтудың мүмкін еместігіне орай, ойшыл келесі пайымдаудың, яғни поэзия өз туындыларын тіл аясында және тіл арқылы жасайтын болғандықтан, тіл «күллі игіліктің ішіндегі ең қатерлісі» деген тезиске тоқталуды жөн көреді.

Бірақ, бұдан бұрын Хайдеггердің техника философиясына қатысты еңбектерінде «күнә» сөзінің көне гректерде қазіргі біздің қабылдауымыздағы адамгершілік тұрғысындағы мағынасынан бөлек, яғни «себеп», «себепкер», «сылтау» мағынасын білдіргенін де пайымдағанын ескерген жөн [7]. Яғни, бұл сөздің Аристотельдің «Төрт себеп туралы» іліміндегі «себеппен» сәйкес келетінін көреміз. Аристотельдің төрт себеп туралы ілімін болмыстың, сондай-ақ барша тіршіліктің неден, қалай және қандай мақсатта жаралғаны мен өмір сүруінің мәні туралы пайымдау, бар нәрселердің табиғи болмысын ғылыми тұрғыдан зерделеудің әдіснамасы деуге болады [8, 23 б.]. Сондықтан да Аристотель гректің тұңғыш табиғатты зерттеуші натурфилософтарын, олардың материалдық себепке (неден жасалған?) ғана мән беріп (су, ауа, от, төрт элемент), өзге тиімді себеп (кім жасаған?), формалды себеп (жасалған нәрсе не болып табылады?) және мақсатты немесе қорытынды себепке (қандай мақсатпен жасалды?) мән бермегендеріне қарамастан оларды алғашқы философтар деп есептеді. Осы тұрғыдан келгенде, дүниедегі барлық заттар мен құбылыстардың пайда болуы мен өмір сүруінің белгілі себептері (себепкері де) болады. Ал сөз өнері, поэзия болса Канттың өнерді «мақсатсыз мақсатқа жету» [9, 18 б.] деп есептегені сияқты, ешбір себепсіз жүзеге асырылатын, адамның еркіндік пен жасампаздыққа негізделген шығармашылық әрекеті десек болады. Канттың ілімі ақиқат, ізгілік және сұлулықтың өнерде тоғысатынын көрсетеді. Дәлірек, философияның тарихы, эстетика ілімінің білгірі, неміс және орыс философиясының зерттеушісі, КСРО Жазушылар Одағының мүшесі Арсений Гулыганың (1921-1996) сөзімен айтқанда: «Кант, таным мен этика, немесе ақиқат пен ізгіліктің арасына, екеуін біріктіруші буын ретінде әсемдікті орналастырады. Және оның қалған екеуінің мәнін толықтыра түсетінін айтады. Философиямен танысудың жүйесін әсемдік теориясынан бастау керек дейді. Яғни, үшінші «Сынмен» таныстық алдыңғы екі «Сынмен» таныстықтан бірінші жүруі керек, сонда барып ізгілік пен ақиқат мәні толықтай ашылады» [10].

Келесі тезистің «тіл – күллі игіліктің ішіндегі ең қатерлісі» екенін айттық. Бұл тезис, тілдің бір жағынан игілік, ал екінші жағынан оның ең қатерлісі де қауіптісі екенін айтып тұр. Жаңа заманнан бастап ХІХ ғасырға дейін батыстық мәдениетте тіл үнемі сананың, ақыл-ойдың, рухтың, танымның құралы ретінде қарастырылып, солардың көлеңкесінде қалып келді. Тек ХІХ ғасырдың басында философияда тілге деген бетбұрыс байқалды. Нәтижесінде, тіл адам болмысының негізгі тәсілі екендігі айқындалады. Мартин Хайдеггер тілдің қарым-қатынастың, сондай-ақ ойды жеткізудің құралы екенін мойындай отырып, тілдің қызметін мұнымен ғана шектеуге болмайтынын айтады. Ол «тіл бар жерде ғана әлем бар, әлем болса тарих бар» [6] дейді. Сондай-ақ ойшыл, әлем – ондағы тіршілік ететін адамның оған деген қызығушылық, қамқорлық сияқты адамшылық қарым-қатынасының арқасында ғана болмыстық мәнге ие болады деп есептейді. Бірақ, тіл арқылы әлем болмыстық мән иеленумен қатар, тіл арқылы барша жұмбақ, белгісіз де есім мен атау иелену арқылы әлемге жария болып, құпиясын ашады. Өркениет дамуынан артта қалып, алғашқы қауымдық құрылыс кезіндегідей ру, тайпа болып тіршілік етіп жатқан халықтардың жат

жұрттықтардан өз тілін құпияда ұстап, есімін жасыруының да себебі осында болса керек. Сондықтан да тіл «күллі игіліктің ішіндегі ең қатерлісі» болмақ.

Болмыс мәнін негіздеудегі поэзияның орны

Үшінші тезис – тілдің сөйлесуді мүмкін ететін, яғни адамдардың басқа жан-жануарлардан басты айырмашылығы сана, ойлау, тілді иелену арқылы өзара тіл табысып, ортақ мәселелерге байланысты өзара қарым-қатынас жасай алатындығы. Яғни, сөйлеуде адамдар бірін-бірі естіп, өзара тіл арқылы қарым-қатынас жасауға мүмкіндік алады. Сондықтан, сөйлеу ақпарат алмасу, әңгімелесу ғана емес, ол адамдарды біріктіруші де феномен. Бұл бірлік болмыстың бірлігі мен тұтастығын да қамтамасыз етуші құрылым. Және де осы сөйлесудің, өзара қарым-қатынас жасаудың арқасында адам көптеген дүниелерді біліп, құдайларды танып үйренеді.

Төртінші, поэзияның сөздегі сөз арқылы дүниедегі тұрақты бар нәрсеге негіздемелік мән беріп, мағына үстейтін қасиет иеленетіндігі. Бұл арадағы Хайдеггердің айтып отырғаны, ертедегі адамдарың бойындағы символ тудырушылық қасиеті арқасында «әлемдегі әр нәрсеге сөз арқылы есім беріп, ат қою арқылы тас түнек, меңіреу дүниеге жан бітіргені» десек болады [11]. Сондай-ақ бұл тезистегі болмыс мәнін негіздеу, Хайдеггердің пікірінше, поэзияда жүзеге асқан. Тілдің өзінің пайда болуының алғышарты да поэзия. Мұның мәнін түсіну үшін, бесінші тезис, яғни тілдің дүниедегі заттар мен құбылыстардың мәнін парықтап, құдайларды тану, болмыста болу, поэтикалық тұрақтануды қамтамасыз ететіне келсек, Құдай жаратқан адамдар алғашқыда бүгінгі күйбең тірлікке байланған адамдар сияқты емес, болмыста болып, болмыспен тұтастықта шынайы өмір сүрген. Өзелдегі бейкүнә, пәк қалпын, шыншылдығын жоғалтпаған, шын қуанып, шын күле алатын тірлік кешкен. Тапқыр да шығармашыл, яғни шеттерінен ақын болған. Сол адамдар дүниедегі заттар мен құбылыстардың мәнін парықтап, құдайларды таныған. Ал бүгінде біз ақын деп қоғамдағы ат кекіліндей ғана бойында сол шығармашылық қасиеті біршама сақталған сөз өнерін жасаушы, шығармашылықпен айналысатын адамдарды айтамыз. Ал өзгелерінің сол өнерді бағалайтын талғамы, қажет ететін сезімі бола тұра, тіршіліктің қамымен жүріп шын қуануға да, басқаға да мұрсаты болмайды. Керісінше, өмірдегі мәні де мағынасы жоқ, сырты жылтыраған алдамшы нәрселеге байланған тірлік кешуі мүмкін.

«Болмыста болу және онымен тұтастықта өмір сүру»

Жалпы бұрынғылар мен бүгінгі адамдардың айырмашылығына байланысты Мартин Хайдеггер өзге еңбектерінде де жазған. Ол Сократ, Платондарға дейінгі байырғы гректердің (Гераклит, Парменид) әлі де «күмісқұмар», «атаққұмар» сын есіміндегі «даналықты сүюші» философ емес, дүниемен сәйкестік, үндестіктегі ұлы ойшылдар, ірі қоғам қайраткерлері, ақындар болғанын, оның мәнісі алғашқы адамдардың табиғатпен әлі де терең үндестікте өмір сүріп, жалған мен

жасандылық, көлгірсу мен ділмарлықтан ада ойындағысын таза көңілмен, шын жүректен айтатын тазалығында екенімен түсіндірген [12, 136 б.]. Яғни, Аристотель мен әл-Фарабидің поэтиканы силлогистік өнердің ең көне түрі, логикалық ойлаудың бастапқы формасы деуінің де мәні осында екенін көреміз [13, 117 б.]. Немесе тарих философиясындағы, әсіресе, Арнольд Тойнбидің еңбектерін, Үнді мифологиясы мен Конфуцийдің ілімін, Гесиод жырларын алсақ та, адамзат қоғамының заманалар өткен сайын рухани жағынан ілгері басып, ізгілікті болудың орнына кері кетіп, құлдырай беретіні туралы жиі айтылады. Мәселен, Гесиод «Еңбектер мен күндер» атты дидактикалық поэмасында Көне Шығыс халықтарының алтын басты, кеудесі мен екі қолы күміс, іші мен бөкселері мыс, аяқтары темір мен балшықтан жасалған адам туралы аңызына да, үнділердегі адамзат баласының алтын, күміс, мыс және темір дәуірлерінен өтетіні, рухани құлдырай отырып бүгінгі күні оның соңғы кезеңі Калиюга дәуірінде өмір сүріп жатқаны туралы аңызына да ұқсас өз тұжырымын ұсынған. Яғни Гесиод та адамзат қоғамының дәуірлер алмасқан сайын құлдырай беретіні туралы Шығыстық мифтерді дамыта отырып, сол дәуірлердің қатарына өз тарапынан бесінші етіп, мыс пен темір дәуірлерінің арасына, қаһармандар дәуірін қосады [14, 34 б.].

Шынайы өмір сүру, болмыста болу дегеніміздің мәнін түсіндіру үшін, адамның ауыр бір наукастан айығып, аяғына қайта тұрған кезіндегі оның өмірге деген көзқарасындағы өзгерістерді де мысалға алуға болады. Зерттеушілердің пікірінше, «Сауығу балалыққа қайта оралуды еске түсіреді. Емделушілер де, бала тәрізді, барлық нәрселерге, тіпті ешқандай маңызы жоқ дүниелерге де ерекше қызығушылық танытады. Қиялдың ретроспективті күші арқылы, егер мүмкін болса, біз артқа шегініс жасап, өзіміздің балалық шағымыз бен жас кезіміздегі әсерлерімізге оралайық. Төніп тұрған сыртқы қауіп-қатердің салдарынан рухани қабілеттеріміз «зақымдалмай» таза қалпында сақталған жағдайда, балалық шақтан туған жарқын әсерлердің тән ауруына ұшырағаннан кейінгі туындаған әсерлермен рухани байланысын көре аламыз. Бала барлық нәрсені жаңалық ретінде қабылдайды, ол әрқашан масаттана алады. Баланың түс пен пішінді ұғынудан алатын ләззаты, біз шабыт деп атап жүрген ұғымды еске салады» [15, 21 б.].

Яғни, бұл соңғы тезистен бұрынғы адамдар мен кейінгілердің айырмашылығы олардың дүниені қабылдауында екенін көреміз. Хайдеггердің пайымдауындағы, бұрынғы адамдар заттар мен құбылыстардың мәнін парықтап, құдайларды таныған деген сөз, бастапқыдағы адамдардың шыншыл да шығармашыл өмір сүріп, әлемнің сакралды болмысын, яғни, қасиет пен кие деген нәрселерді ұғынғанын, дүниені шынайы бейнесінде қабылдап, онымен тұтастықта өмір сүргенін білдіреді. Себебі діндерде айтылатындай, бастапқыда Құдай адам баласын жер бетіндегі барлық мақұлықтардан артық етіп жаратқан. Дүниедегі барша игіліктің де адамның тіршілік етуіне қолайлы болуын ойластырған. Бірақ, оған жануарларға тән күш-қуат, жылдамдық пен ұшқырлық, инстинкт, алдын ала сезу сияқты қасиеттерді бермеген. Есесіне оны сана, ақыл-ой, парасат, тіл сияқты ерекше қасиеттерді иелену нығметіне бөлеген. Және оның сол қасиеттер арқылы ақ пен қара, жақсылық пен жамандықты ажыратып үйренгенін, ізгілікті таңдау

жасағанын қалаған. Сонымен қатар, Гөлдерлиннің құдайлар дейтіні, Спинозаның Құдайды ең бірінші және ең кемел Идея, Болмыс (Барлық) деп санағаны [16, 99 б.], байырғы түркілердің құдайды Көк Тәңірі деп сыйынғаны, немесе қытайлардың Көк аспанды кие тұтып, құдай деп табынатыны Құдай ұғымының дүниедегі барша ұлы, асқақ, биік, жоғары тұрған, қастерлі нәрселермен байланысты екенін көрсетеді. Бұл түсінік те ежелгі дәуірден бастап «үнділерде – брахма, қытайда – дао, гректер үшін – логос, ал әлемдік діндер, әсіресе монотистік діндердің пайда болуымен – теос» [17, 120 б.] деген ұғымның қалыптасуына дейінгі даму жолынан өткен. Ал гректердің адам бейнесіндегі көп құдайлары туралы айтсақ, олардың да адам мен қоғам болмысын, табиғаттың объективті заңдарын танудың тәсілі болғанын [18, 77 б.], сонымен қатар, адам бойындағы белгілі бір қадір-қасиеттер мен өмірдегі (мысалы, қайыршылық құдайы Пеня), қоғамдағы құбылыстардың мәнін, ертедегілер үшін әлі де жұмбақ, тылсым, құдіретті күш саналған табиғат құбылыстарын сипаттайтын түсініктерден келіп шыққанын көреміз.

Тілдің пайда болуындағы поэзияның орны

Мартин Хайдеггер Гөлдерлиннің бастапқыдағы тілдің пайда болуы, ондағы поэзияның орны туралы ойларын сараптай келіп, адам баласының бір замандарда алғашқы болмысынан айнып, Құдайлар жүр деп бұйырған жолдан қиыс кеткенін айтады. Сол кезден бастап, яғни Геракл, Дионис, Файсалардан соң әлемнен құдайлар кетеді. Олармен бірге дүниеден тәңірі нұр да, жарық та кетеді. Қазіргі кез, – дейді ойшыл, – бұрынғы құдайлардың кетіп, жаңалары әлі келіп үлгермеген құдайсыз әлем. Кеш түсіп, қас қарайған сәттен әлемнің түн құшағына енген уақыты. Әлемді зұлымдық пен әділетсіздіктің кара түнегі басқан шақ. Сол кезден бастап адамзат баласы түнекте өмір сүріп жатыр. Адамзат бұл түннің түн жарымында өмір сүріп жатуы мүмкін. Адамдар бірақ бұл қараңғылыққа да үйреніп алған. Себебі, мұндағы түн метафорасы Платон жазған мифтегі үңгір тұтқындары отырған алакеуім қараңғылықпен бірдей. Үңгір тұтқындарының да көзі бұл қараңғылыққа үйренген. Олар сыртта басқа өмір бар десе сенбейді [19, 25 б.]. Сол сияқты бұрынғылар мен кейінгі адамдар арасындағы да айырмашылық осындай. Жеке адамның кейде бір ауыр науқастан сауығып, беті бері қарай бастағанда өмірге, айналаға басқаша жаңа көзқараспен қарайтыны сияқты, адамзат баласына да рухани сауығып, өмірге деген көзқарасын өзгертуі керек. Ал болмыстың бастапқы негізі поэтикалық болған деген сөз, өмірдің мәні өлеңдегі сияқты үйлесім мен үндестікке құрылған гармонияда, ізгілікте, махаббатта, әділеттілікте, шынайы болуда деген сөз. Бұл үйлесімділік бұзылғанда әлемде профанациялану, яғни сиықсыздану басталады [20, 29 б.]. Хайдеггер осындай заманда өмір сүрген ақындарды Тәңір мен адам баласының арасын жалғаушы дәнекер ретінде түсінеді. Олар бір жағынан әлемнен құдайлардың кеткенін түсінеді (ұлы идея, сенім, иман, әділет, шындықтың кеткенін), Тәңірінің ишара тілінде адамдарға айтқысы келгенін жеткізеді, екінші жағынан ақындар халықтың өзі айтып жеткізе алмайтын көкейіндегісін айтады. Себебі, халық бәрін де көріп, біліп отырады. Халық – ең әділ сыншы. Бірақ, ол ештеңе айтпай-

ды, айта алмайды, іштен тынады. Сондықтан, оның көкейіндегісін айтатын біреу керек.

Хайдеггер көрсеткендей қадір мен қасиет қашқан заманда өмір сүрген Өтежан Нұрғалиев те бастапқы болмыс негізі поэтикалық болған заманды аңсайды, ірілікті іздейді. Сондай-ақ халықтың көкейіндегісін айтқысы келеді.

Ақын Қазақстан Ұлттық телеарнасының мұрағатында сақталған бір сұхбатында осыған байланысты (халықтың көкейіндегісін айтуға байланысты) пікір білдіреді. Бейнежазба ескі болғандықтан нақты түсірілген мерзімін айта алмаймыз, бірақ ақынның сөз арасында Абайдың жасынан биыл мен екі жас астым дегеніне қарағанда, 1999 жылдың шамасы деп ойлаймыз. Сол сұхбатта, журналист Молдабек Сағымбектің «Поэзияны көркем шығармашылық, сұлулық туралы өнер деп жатамыз, сіздің кейінгі өлеңдеріңіздегі көркемдік жағының соларға жауап бермей жататындығы неліктен?» – деген сауалына, ақын: «Сендер амандықты жырласаңдар – дейді, – мен жамандықты жырлап жүрмін. Оны-ма өкінемін. Менде лирика жазуды білемін, табиғаттың қандай сұлу екенін, Алатаудың асқақ, әдемі екенін, Жайықтың суы қандай екенін білемін, бірақ, өкінішке орай, қоғамның бүгінгідей жағдайында олай жаза алмаймын. Менің көзім қазір ылғи жамандықты ғана көреді. Қыз Жібектің айтатыны бар ғой: «Жайықтың суы ылай-ай, Қор болды көзім жылай-ай!...» – деп, дәл сондағыдай менің де көзім қазір қоғамдағы жамандықтан басқаны көре алмай қалды. Себебі, бүгінгі қоғамның шынайы күйі, халқымның жағдайы осындай. Қазіргі жүз қазақтың оны бай, банкте ақшасы, қос-қостан үйі бар, қалған тоқсанының шекпені жыртық, тізесі тесік, олар анау жолда тұр, өзінде үміт, көзінде сенім жоқ», дейді. «Адам тоқсан киім кие алмайды. Бір киім киеді. Сол сияқты сөйлегенде де адам тоқсан ауыз сөзді қатар айта алмайды. Бір-ақ сөз айтады. Менде бір-ақ сөз айтам. Ол біздің халқымыздың бүгінгі мүшкіл хәлі» дейді. Өзінің осындай жаман күрте киіп, жаман дорбаны әдейі ұстайтынын айтады. «Себебі халқымның тұрмысының өте төмен екенін көріп жүрмін. Қазақтың үйіне кіре алмайсың, кірсең бас салып тонап алады деп қорқасың. Оның жағдайының мүшкіл екені жаныма қатты батады. Қазақ енді жылқы былай тұрсын, – дейді, – сиыр ұрлайды, адам тонаудан да, ештеңеден де тайынбайды ол» – деп ашынысын білдіреді. «Біз, – дейді, – өзіміздің сорлы екенімізді, жамандығымызды, кемшілігімізді көріп, сол туралы бүкпей айтуымыз керек. Сонда ғана болашақтың да, шындықтың жүзіне тіке мұнара сияқты қарайтын боламыз». Өзінің шығармашылығының қоғамға осы кемшіліктерді тануға, кеуделердегі үміт отын жағуға аздап болса да септігі тисе қуанатынын айтады.

Яғни, ақын қоғам дертінің бір емі оны жасырмау екенін, соны мойындау арқылы, сөйтіп барып қана одан құтылуға болатынын айтып тұр. «...Жылқы былай тұрсын, сиыр ұрлайды» дегеніне келсек, жылқы, онымен қатысты қымыз, қазы-қарта, жал-жая бәрінің байлықпен, баршылықпен байланысты, символдық тұрғыдан жылқыны солардың белгісі деп те қарастыруға болады. Бұрынғы қазақ өштескен жауының жылқысын айдап алатын, байлар өз бақталастарының малын барымталау үшін қарулы жігіттерден өз адамдарын ұстайтын. Бірде өзі алса, бірде өзгеге алдыратын. Былайша айтқанда жылқы, сол уақыттағы байдың елмен бәсекеге түсуіне мүмкіндік беретін қолындағы дәулеттен ақша бірліктерінің ор-

нына жүретін құнды қағаз іспетті барлықтың өлшемі болған. Ал, сиыр қарапайым жұрттың бетіне қарап отырған жалғыз сиыры болуы мүмкін. Ақынның «...енді ол жылқы былай тұрсын, сиыр ұрлайды» деп отырғаны, қоғамның әлеуметтік жағдайы осылай төмендей берсе, адамдардың ақыр аяғында өзінің адамгершілік қасиеттерінен жұрдай, бірін-бірі аямайтын қатыгез, ештеңеден де тайынбайтын имансыз болып кетулері мүмкін екенінен, құлдыраудан қауіптенеді. Бұрын шетелдерде ғана бар деп жүрген небір сұмдықтар бүгінде қазақстандық қоғамда да жиі кездесетін болды.

Қорытынды

Ойымызды қорытыңдалар болсақ, Өтежан Нұрғалиев кеңестік кезеңнің өзінде әлемдік философия мен әдебиет, сол уақытта жарық көрген шығыс мәдениеті мен әдебиеті, ұлттық руханият, түркілік дәстүр, халық даналығына да ерекше ден қойған ақын. Қаламгермен ең жақын араласқан досы әрі шәкірті, ақын, аудармашы, мәдениеттанушы ғалым Әуезхан Қодар сол кезде жарық көрген «Қорқыт ата кітабының» Өтежан Нұрғалиевті ерекше қызықтырып, ондағы халық даналығы, Қорқыт философиясының мәні мен мазмұны, аңыздар желісіндегі ізгілік, зұлымдық, адамгершілік мәселелерін өздерінің ұзақ уақыт талқылайтыны жайында және оның кәсіби, академиялық философ болмағанымен, философия саласында ұзақ ізденіп, мол тер төккенін, классикалық пен классикалық емес, постклассикалық емес философия, ғылымды терең зерделей келе, «Афина мектебінде» Батыс пен Шығысты синтездеп, антикалық философияны қазақтың ұлттық болмысы, рухани дүниетанымымен сабақтастықта поэзия тілінде жырлағанын айтады. Шығармадағы ақынның кейде бірді айтып, бірге кететіндей көрінетін күрделі амалдар ұйымдастыратынын ғылымға тән қатаң қағидалар мен бұлжымас заңдылықтардың рухани болмыс мәселесіне келгенде тасырқап, дәрменсіздік танытатынына байланысты уақыт пен кеңістік аралығындағы өлшемдер, өмір, тіршіліктің ғылым мен философиядағы үдеріс, үнемі қозғалыс, дамудағы себеп-салдарлы байланыс негізіндегі үздіксіз ағын ретіндегі түсінігіне орай, өткен мен бүгін, келешек аралығын бөлген шекараларды өшіру қалыптасып, қайнасып кеткен кейбір қасаң түсініктердің қалыбын бұзу, рационалдылықтың жаңа үлгісін іздеуге талпыныс, жаңаға ұмтылыс деп түсіну қажеттігін ескертеді.

Әдебиеттер тізімі

1 Аташ Б. Бейболмыс философиясы. Монография. – Алматы: ЖК Сагаутдинова, 2013. – 317 б.

2 Нұрғалиев Ө. Афина мектебі: Өлеңдер. – Алматы: Жазушы, 1996. – 360 б.

3 Сүлейменов А. Шығармаларының толық жинағы. Төртінші том. Шашылып түскен тіркестер. – Алматы, Қазығұрт, 2008. – 366 б.

4 Әсемқұлов Т. Интернетекст. [Электронный ресурс] URL <http://otuken.kz/%d0%b8%d0%bd%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82/> (қараған күні: 02.04.2021).

5 Айымбетов М. Мамонттарға апаратын жол (ақынның автопортретінен бір үзін ой). [Электронный ресурс] URL https://adebiportal.kz/kz/news/view/mamonttarga_aparatyn_zhol_20771 (қараған күні: 02.04.2021).

6 Хайдеггер М. О поэтах и поэзии. Гёльдерлин. Рильке. Тракль. – М.: Водолей, 2017. – 236 с.

7 Хайдеггер М. Вопрос о технике. [Электронный ресурс] URL http://www.bibikhin.ru/vopros_o_tekhnike (қараған күні: 10.04.2021).

8 Кенни Э. Батыс философиясының жаңа тарихы, 1-том, Антика философиясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 408 б.

9 Әдебиет теориясы: Антология. 2-том / Джули Ривкин мен Майкл Райанның редакциясымен. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2019. – 372 б.

10 Гулыга А. Кант. (1977). [Электронный ресурс] URL www.Lib.ru/MEMUARY/ZHZL/kant.txt (қараған күні: 04.04.2021).

11 Лосев А.Ф. Философия имени. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – С. 269.

12 Хайдеггер М. Философия дегеніміз не? // «Әлемдік философиялық мұра». Жиырма томдық. 13-том. Классикалық емес батыс философиясы. Аударған Ә. Қодар. – Алматы: Жазушы, 2006. – 528 б.

13 Касымжанов А.Х. Абу-Наср аль-Фараби. – М.: Мысль, 1982. – 198 с.

14 Тренчени-Вальдапфель И. Гомер и Гесиод. – М.: «Издательство иностранной литературы», 1956. – 124 с.

15 Әдебиет теориясы: Антология. I том / Джули Ривкин мен Майкл Райанның редакциясымен. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2019. – 568 б.

16 Хесс Р. Философияның таңдаулы 25 кітабы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 360 б.

17 Хамидов А. Гуманизм как дискурс. Монография / Под общ. ред. З.К. Шаукеновой. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012. – 218 с.

18 Серікқалиұлы З. Таңдамалы шығармалары. 3-том. / Зейнолла Серікқалиұлы. / Құраст. З. Сақиұлы. – Алматы: Раритет, 2012. – 320 б. [Электронный ресурс] URL <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/6f5/6f53f4a03b943be879fc67435db08752.pdf&ln=kz> (қараған күні: 15.04.2021).

19 Джонстон Д. Философияның қысқаша тарихы: Сократтан Дерридаға дейін. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 216 б.

20 Нуржанов Б.Г. Модерн. Постмодерн. Культура. – Алматы: Өнер, 2012. – 336 с.

21 Авторлардың жеке архив қорынан.

Transliteration

1 Atash B. Veibolmys filosofiyasy. Monografiya. – Almaty: ZhK Sagautdinova, 2013. – 317 b.

2 Nurgaliev O. Afina mektebi: Өлеңдер. – Almaty: Zhazushy, 1996. – 360 b.

3 Suleimenov A. Shygarmalarynyn tolyk zhinagy. Tortinshi tom. Shashylyp tysken tirkester. – Almaty, Kazygurt, 2008. – 366 b.

4 Asemkulov T. Intertekst. [Электронный ресурс] URL <http://otuken.kz/%d0%b8%d0%bd%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82/> (қараған күні: 02.04.2021).

5 Aiyymbetov M. Mamonttarga aparatyn zhol (akynnyn avtoportretinen bir uzik oi). [Электронный ресурс] URL https://adebiportal.kz/kz/news/view/mamonttarga_aparatyn_zhol_20771 (қараған күні: 02.04.2021)

- 6 Haidegger M. O poetah i poezii. Gyl'derlin. Ril'ke. Trakl'. – М.: Vodolei, 2017. – 236 s.
- 7 Haidegger M. Vopros o tekhnike. http://www.bibikhin.ru/vopros_o_tekhnike (қараған күні: 10.04.2021).
- 8 Kenni E. Batys filosofiyasynyn zhana tarihy, 1-tom, Antika filosofiyasy. – Алматы: «Ultytk audarma byurosy» kogamdyk kory, 2018. – 408 b.
- 9 Adebiet teoriyasy: Antologiya. 2-tom / Dzhuli Rivkin men Maikl Raiannyn redakciyasymen. – Алматы: Ultytk audarma byurosy, 2019. – 372 b.
- 10 Gulyga A. Kant. (1977). [Электронный ресурс] URL www.Lib.ru/MEMUARY/ZHZL/kant.txt (қараған күні: 04.04.2021).
- 11 Losev A.F. Filosofiya imeni. – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1990. – С. 269.
- 12 Haidegger M. Filosofiya degenimiz ne? // «Alemdik filosofiyalyk mura». Zhiyrma tomдық. 13-tom. Klassikalyk emes batys filosofiyasy. Audargan A. Kodar. – Алматы: Zhazushy, 2006. – 528 b.
- 13 Kasymzhanov A.H. Abu-Nasr al-Farabi. – М.: Mysl, 1982. – 198 s.
- 14 Trencheni-Valdapfel I. Gomer i Gesiod. – М.: «Izdatelstvo inostrannoi literatury», 1956. – 124 s.
- 15 Adebiet teoriyasy: Antologiya. I tom / Dzhuli Rivkin men Maikl Raiannyn redakciyasymen. – Алматы: Ultytk audarma byurosy, 2019. – 568 b.
- 16 Hess R. Filosofiyanyñ tandauly 25 kitaby. – Алматы: «Ultytk audarma byurosy» kogamdyk kory, 2019. – 360 b.
- 17 Hamidov A. Gumanizm kak diskurs. Monografiya / Pod obshch. red. Z.K. Shaukenovoi. – Алматы: IFPR KN MON RK, 2012. – 218 c.
- 18 Serikkaliuly Z. Tandamaly shygarmalary. 3-tom. / Zeinolla Serikkaliuly. / Kurast. Z. Sakiuly. – Алматы: Raritet, 2012. – 320 b. [Электронный ресурс] URL <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/6f5/6f53f4a03b943be879fc67435db08752.pdf&ln=kz> (қараған күні: 15.04.2021).
- 19 Dzhonston D. Filosofiyanyñ kyskasha tarihy: Sokrattan Derridafa dein. – Алматы: «Ultytk audarma byurosy» kogamdyk kory, 2018. – 216 b.
- 20 Nurzhanov B.G. Modern. Postmodern. Kultura. – Алматы: Oner, 2012. – 336 s.
- 21 Avtorlardyn zheke arhiv korynan.

Қуранбек А.А., Оразхан Т.

Творчество Отежана Нурғалиева и размышления Мартина Хайдеггера о слове

Аннотация. В статье анализируется творчество выдающегося казахского поэта Отежана Нурғалиева в контексте идеи немецкого философа Мартина Хайдеггера о могуществе слова и сущности поэзии в его работе «О поэтах и поэзии. Гёльдерлин. Рильке. Тракль». На основе теоретических и методологических исследований в отечественной науке и мировой философии оценивается идея о поэтическом как предпосылке возникновения языка и основе начала бытия. В стихотворениях и размышлениях поэта прослеживается подтекст символов и поэтических образов, относящихся к духовному бытию и социальной реальности, определяется их значение в понимании реалий современного общества. В сборнике стихов «Афинская школа» Отежан Нурғалиев открыл казахским читателям, на языке поэзии, мудрость мировой философии и Античной эпохи с новой стороны, которая близка его национальной реальности. Этот подход был освоен поэтом через мировую философию и литературу, изданную в то время, а также объединяет восточную культуру, национальную духовность, тюркские традиции и народную мудрость.

Ключевые слова: бытие, познание, мифологическое мышление, мифологическое мировоззрение, время, пространство, язык, поэзия, метафора, символ.

Kuranbek A., Orazkhan T.

Creativity of Otezhan Nurgaliev and Reflections of Martin Heidegger About the Word

Abstract. The article analyzes the work of the outstanding Kazakh poet Otezhan Nurgaliev and the ideas of the German philosopher Martin Heidegger about the power of words and the essence of poetry in his work “On Poets and Poetry. Hölderlin. Rilke. Trakl ” on the basis of theoretical and methodological research in domestic science and world philosophy, it is also assessed whether the prerequisite for the emergence of language and the basis of the beginning of being is poetic. In the poet’s poems and reflections, the subtext of symbols and poetic images related to the spiritual being and social reality of society are traced, their significance in understanding the realities of modern society and modernity are determined. In the collection of poems «School of Athens» Otezhan Nurgaliev opened to Kazakh readers the wisdom of world philosophy and the ancient era from a new side in the language of poetry, which is close to its national reality. This approach was mastered by the poet through world philosophy and literature, as well as oriental culture, national spirituality, turkic traditions and folk wisdom published at that time.

Key words: being, cognition, mythical thinking, mythical worldview, time, space, language, poetry, metaphor, symbol.